

Historie školy v Závratci

Elizabeth Alvarezová

Regionalistika

Obsah:

1. Úvod.....	3
2. Závrátec.....	4 - 9
3. Třemošnice.....	10
4. Závěr.....	11
5. Prameny.....	12

Úvod

Škola v Závratci byla jednou z nejstarších v Chrudimském okrese, zatímco v okolních vesnicích se pořád ještě vyučovalo v rodinách, prostřednictvím domácího učitele, který měl na starosti děti z mnoha rodin. V Závratci se již budovala oficiální škola se samostatnou budovou. Tento rozdíl byl způsoben tím, že do Závratce docházely děti z poměrně vzdálených, další 4 vesnic, které Závratci platily za zprostředkování vzdělání jejich dětí.¹ Z těchto peněz, které spravovala místní školní rada, vybraná obecním zastupitelstvem, byl vyplácen kantor, financovány opravy a přístavby školy, nákup pomůcek a byly z tohoto fondu hrazeny svačiny pro děti. Na počátku fungování se do školy chodilo 6 dní v týdnu, ale s tím, že ve čtvrtek a sobotu se vyučovalo pouze dopoledne. V Závratci byla jednotřídka, s jedním učitelem, který zároveň ve škole bydlel. Později se rozrostla na dvě třídy a byli přijati další dva učitelé.

Pátrání v kronikách a pamětních knihách Závratce a závratecké školy bylo velmi zajímavé. Hlavně v těch chronologicky starších. Nejen že měl pan učitel na starosti zaznamenávat, co se nového přihodilo ve škole, ale zapisoval i události v obci, někdy i v celé oblasti. Dozvídáme se tudíž o různých podnebních anomáliích, jako bylo sněžení v červenci, či naopak teploty přes dvacet stupňů o Vánocích. Také se můžeme dočíst o úrodě či neúrodě, suchu, přívalových deštích. Ale i o zvláštních úmrtích v Závratci, o nemocech a pohřbech.

Zajímavé je pro dnešního člověka dovídat se přesně, kdy se sázely a sklízely jednotlivé plodiny, jelikož si kantor vždy povzdechne, někdy i ostřeji, nad špatnou docházkou, kvůli např. sadbě brambor. Také zaznamenává církevní obřady, kterých se děti účastnily, přijímání, mše, biřmování a samozřejmě výuka katechismu. Změnou proti současné školní docházce bylo také přizpůsobení prázdnin pracím na poli, se kterými musely děti pomáhat svým rodičům. Školní rok začínal ideálně 15. září a končil na konci července, podle toho kdy končily a začínaly žně. Vyučovalo se v češtině.

---

¹ ŠULCOVÁ, R. Střípky z dějin zrušených škol v okrese Chrudim: Závratec. 2005, roč. 14, č. 2., s. 11

Závratec

Závratecká škola původně patřila do obvodu pod školou v Ronově nad Doubravou (Ronov je od Závratce vzdálen asi 5 km). Obec si však podala žádost a již roku 1820 byla povolena samostatná škola pro Závratec a přidružené vesnice. Jmenovitě byly přiškoleny obce: Třemošnice, Podhradí a Lhotka. Stavba budovy se neobešla bez komplikací, jelikož bylo zamýšleno začít na pozemku č. 20 patřící Josefu Kápičkovi, který však rozhodně nesouhlasil. Vybíralo se tedy po vsi vhodnější místo, avšak žádné neodpovídalo, tudíž se nakonec přece jen přistoupilo k výstavbě na parcele č. p. 20. Vyučovat se tedy začalo dva roky po povolení stavby 1. 10. 1822. Na počátku fungování školy v Závratci bylo evidováno 55 žáků, z nichž 16 bylo ze Závratce, 20 z Třemošnice, 13 z Podhradí a 6 ze Lhotky. Prvním učitelem se zde stal Jan Melcer, působil zde do 30. 4. 1849 a my o něm z pramenů víme pouze to, že nepsal žádnou oficiální školní kroniku, která by se nám po něm zachovala a dávala nám nějaké informace o prvním období fungování školy v Závratci. Protože byl Melcer přeložen do Kraskova ještě v průběhu roku, byl najat dočasný učitel Vincenc Ferdinand Sedmík, kterého nahradil v září Josef Kučera.²

A právě díky Josefu Kučerovi máme informace o činnosti školy, o jejích žácích, ale i o běžném životě v Závratci. Začal totiž již v roce svého nástupu do funkce místního učitele jednotřídky, vést pamětní knihu a od roku 1873 také kroniku. Zápis činil každý týden.³

V této první kronice se dozvídáme o tom, že byla oblast kolem Závratce a Třemošnice velmi chudá, prostřednictvím toho že si učitel stěžuje, že děti po poledni nechodí do školy, vracely se totiž domů na oběd a pak už nepřišly. Rodiče neměli prostředky na to, aby mohli dát dětem nějaké jídlo s sebou. Také nebylo možné posílat děti do školy v nepříznivém počasí – za velkých mrazů, vánic a dešťů, neměly totiž dost oblečení ani boty. Od dubna docházka upadala, začínaly totiž práce na poli a děti musely pomáhat svým rodičům, aby se mohla rodina alespoň uživit.⁴

---

² ŠULCOVÁ, R. Střípky z dějin zrušených škol v okrese Chrudim: Závratec. 2005 s. 11, 12

³ Tamtéž s. 11

⁴ SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Kronika školní při obecné škole v Závratci, 1873 – 1878, inv. č. 2 s. 1 - 6

Prázdniny vánoční trvaly týden, stejně jako velikonoční, do 24. 6. 1874 se neučilo ve čtvrtek. V tomto školním roce zaznamenal učitel Kučera v červnu epidemii kašle, která samozřejmě zase omezila školní docházku. Celý školní rok také kritizuje velkou tmou ve třídě, pro kterou ve dnech kdy bylo venku zataženo, nebo dokonce sněžilo, či pršelo, musela být zkrácena výuka. Konec roku byl 25. července 1874, na tento den připadl začátek žní.⁵

Další školní rok začal tragickou událostí, utonutím místního chlapce Josefa Štěpánka. Jeho pohřbu se účastnily děti z širokého okolí, a proto tento den odpadla výuka. Ve školním roce 1874/1875 ale začíná zarputilý a vleklý spor mezi sousedícími vesnicemi, o rozšíření školy v Závratci na dvoutřídní, či založení školy v Třemošnici. První zpráva o řešení této otázky se objevuje v kronice jako poznámka o zasedání místní školní rady ze dne 20. 3.. Na tomto zasedání se ještě projednávala tři možná řešení, 1. zvětšit stávající třídu, 2. přistavět novou třídu, 3. založit odnož závratecké školy v Třemošnici. Ale k vyřešení nedošlo ani na této schůzi, ani tento rok a tento problém byl na programu zasedání obecního zastupitelstva až do roku 1877. K ilustrování situace ve školách, jakožto nástroje mocnářství nebo i učitelovy osobnosti, může sloužit i poznámka, kterou si učinil Kučera v květnu 1875 a to že ke dni 29. dubna musí být odstraněny veškeré mapy „Čechy, Moravy a Slezsko“ od Aloise Studničky, což se také stalo, ačkoli vůbec neuvádí důvod tohoto nařízení a ani se nad tím nikterak nepozastavuje, pouze vykoná příkaz, který je mu doručen. Děti musely v tomto roce 13. 6. složit zkoušku z náboženství u ronovského faráře Jakla, který do školy pravidelně docházel náboženství vyučovat. Konec školního roku byl 31. července.⁶

---

⁵SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Kronika školní při obecné škole v Závratci, 1873 – 1878, inv. č. 2 s.6

⁶Tamtéž s. 6 – 9

Školní rok 1875/ 1876 učitel zaznamenal, že každý školní rok se začíná a končí mší svatou v ronovském kostele svatého Vavřince. V září také oznamuje, že výuku značně narušilo nejprve posvícení konané v Závratci 19. 9., kdy se neučilo. Také ve dnech 16. 9. – 3. 10. probíhala sklizeň brambor, na které všechny děti tradičně pomáhaly rodičům a 4. 10. bylo zase posvícení v Třemošnici, tudíž se skoro 3 týdny výuka nekonala. Poté zmiňuje Kučera instalaci nových kamen do třídy 30. 10.. A 2. listopadu lamentuje nad utrženou střechou na severní straně školy, které způsobil velmi silný vítr. Přes všechny tyto nesnáze provázející začátek školního roku, je v tomto období první zmínka o tom, že učitel chválí své žáky za obstojnou docházku a dokonce hodnotí týden mezi 13. a 18. listopadem, spojením „*Škola jest přeplněna...*“⁷, což v tomto případě znamená, že v třídě s kapacitou 60 žáků se tísnilo žáků 96. Tento stav přetrval až do února 1876 když přišly tuhé mrazy, ty docházku tradičně snížily. V květnu si učitel poznamenává, že je v kraji veliká bída zapříčiněná mírnou zimou v prosinci a lednu a tuhými mrazy od února do dubna. O rok později si ke květnu stárnoucí Kučera připsal, že byli udání místní školní radě žáci, kteří nedbale navštěvují školu. Podle písma v kronice (stalo se roztřeseným a kostrbatým), i podle čím dál sporadičtějších a strožejších zápisů lze usoudit, že Josef Kučera byl již velmi stár, když opouštěl své dlouholeté pracoviště v Závratci a odcházel na konci roku 1877 do výslužby a usídlil se v Ronově.⁸

Na nový školní rok 1877/ 1878, započatý 15. 9. přišel do Závratce z Bousovně, prozatímní výpomocný učitel Václav Pazderka. Tento jediný rok jeho působení v místní škole se nesl ve znamení velkých dohadů ohledně již zmíněného problému kapacity jednotřídky. Třemošnice totiž zažádala neúspěšně o odškolení a povolení založit školu v Třemošnici, argumentovala tím, že do Závratce stejně chodí většina žáků z Třemošnice, tudíž by bylo pohodlnější, aby měli školu vlastní. Závratečtí se proti tomuto velice bouřili, jelikož za každého žáka z přiškolené obce dostávala obec příspěvek. Pokud by větší část dětí odešla, přišel by Závratec také o velkou část příjmů, které používali na provoz školy a výplatu kantora, což by mohlo velmi narušit fungování školy, až přímo zničit. Proto zase obec Závratec žádala o povolení k rozšíření školy z jednotřídní na dvoutřídní, počítalo se totiž

---

⁷ SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Kronika školní při obecné škole v Závratci, 1873 – 1878, inv. č. 2, s. 10

⁸ SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Kronika školní při obecné škole v Závratci, 1873 – 1878, inv. č. 2, s. 10 - 12

s tím, že když dojde k rozšíření školy stávající, už nikdy nebude mít Třemošnice záminku k požadování školy vlastní.⁹

Toto přetahování mezi sousedními obcemi však absolutně neměnilo nic na faktu, že situace jednotřídky se stávala neúnosnou, do třídy pro 60 dětí jich v roce 1877 chodilo 159. Nakonec ještě ve stejném roce spor vyřešila zemská školní rada ve prospěch Závratce. S budováním se začalo 8. 4. 1878 na pozemku Františka Opočenského, tento pozemek byl hned vedle staré budovy. Slavnostní vysvěcení dvoutřídní školy v Závratci se konalo 28. října 1878. Otevřena byla 1879, okresní školní radou byl jmenován prozatimní učitel ze Žlebů Karel Linhart. V jedné třídě bylo 78 a ve druhé 79 žáků. V pramenech se odráží desetileté působení Karla Linharta hlavně tak, že kroniku, ani pamětní knihu nepsal, takže je to další bílé místo historie školy v Závratci.¹⁰

Proto se o tom, co se školou dělo, dozvídáme pouze z knih zastupitelstva obce Závratec. Víme tudíž ze zápisů, že se situace s kapacitou ve třídách nezlepšovala a představitelé obce hledali další řešení. Do čela místní školní rady se dostal v roce 1885 závratecký rolník František Šmíd. Ten se velice zasazoval o další rozšíření školy na trojtřídní. Tyto snahy zase probudily vášně u třemošnických, kteří znovuobnovili své snahy o založení školy vlastní. Jenže i v samotném závrateckém zastupitelstvu se objevila pnutí a protesty proti dalšímu rozšíření té v Závratci. Pravděpodobně to souviselo s tím, že čím více tříd fungovalo, tím více kantorů bylo nutné vyplácet. Jednání se protahovalo tak dlouho, že se okresní školní rada dotázala, jestli by si některá z přiškolených obcí nechtěla zřídit vlastní školu. Třemošnice na tuto výzvu samozřejmě reagovala kladně, ale rada dala i tentokrát přednost Závratci. Třemošničtí podali odvolání a opět argumentovali většinovým počtem svých žáků (109), dalekou cestou do Závratce (asi 2 km) a chudobou svých obyvatel. Tyto snahy o odtrhnutí však nepodpořily ostatní přiškolené obce, jelikož se právem obávaly, že pokud se Třemošnice odpojí, aby mohla škola v Závratci fungovat, úbytek financí budou muset zbylé obce vynahrazovat a školní docházka jejich dětí se tím velmi prodraží. Definitivní zamítnutí Třemošnici vydala až zemská školní rada v roce 1889. Mezitím však již roku 1885 dostal

---

⁹ Tamtéž s. 12-15

¹⁰ ŠULCOVÁ, R. Střípky z dějin zrušených škol v okrese Chrudim: Závratec. 2005 s. 11

Závratec povolení na rozšíření školy stávající, na trojtřídní. Třemošnice dál vytrvale žádala, když ne o vlastní školu, tak alespoň o exposituru, avšak vše se zamítavým výsledkem.¹¹

Od roku 1888 působí ve škole v Závratci nový řídící učitel Josef Fukátko, který přišel z Chotusic. Za tohoto ředitele se zase začíná svědomitě psát pamětní kniha. Víme tedy, že například v roce 1888 vypukla v okolí epidemie vsýpky (dětské infekční onemocnění, asi spalničky) a proto se vyučování 14 dní nekonalo. Také si stěžuje na uvolněnou kázeň žactva. Posledního ledna 1889 zaznamenává s velkou lítostí smrt arcivévody Rudolfa, za kterého se sloužilo 12. února requiem v kostele svatého Vavřince. Velikonoční prázdniny byly také v tomto roce dříve a prodlouženy, jelikož v rodině správce školy se vyskytlo onemocnění diftheris (=záškrt) na něž dokonce jeden syn správce zemřel. Dne 27. dubna se znovu neučilo, tentokrát kvůli žaludečnímu kataru samotného pana řídícího Fukátka. Školní rok byl zakončen 3. srpna a 4. srpna byla zahájena výstava dětských školních prací (výkresy a písemné práce) ohlas u rodičů nebyl pravděpodobně podle čekávání, jelikož si kantor až lehce otráveně připsal že „...účást byla jen 12 obecenstva...“¹². Na konci roku 1888/1889 také si poznamenává, že poměr dětí je 98 I. a 98 II., což by dokazovalo to, o čem prameny nehovoří zcela jasně, a to že třetí třída povolená, nebyla nikdy realizována. Také si ředitel zaznamenal poměr žáků s ohledem na jejich vyznání a národnosti, 2 dívky evangeličky, 3 dívky Němky (ostatní děti Češi, katolíci). Po zahájení školního roku 1889/ 1890 si znovu zaznamenává statistické údaje o počtu a vyznání: 99 I., 102 II. třída, dvě dívky evangeličky (ostatní katolíci). V tomto roce bylo zavedeno místní školní radou, že se bude přispívat na chudé školní děti 8 zlatých a 6, 30 zlatých se na ně bude vybírat z tanečních zábav. Další rok musela být škola zavřena z důvodu nemoci, která v okolí řádila, Fukátko nedokázal určit, jestli se jedná o infekci nebo o chřipku. Onemocněla většina dětí ze školy. Také byla tohoto roku přijata první žena/učitelka na závratecké škole, slečna Františka Buňátová, vyučovala domácí práce. V roce 1890/ 1891 navštěvovalo školu 206 dětí, 6 evangelíků a 4 Židé. V roce 1896 se Třemošnice dočkala a byla jí okresní školní radou povolena vlastní dvoutřídní škola.

---

¹¹ fond Archiv obce Závratec, kniha č. 1, inv. č. 1 - z let 1874 – 1905

¹² SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Pamětní kniha, 1889 – 1949, s. 2

V pamětní knize je zaznamenána každá významnější událost Habsburské rodiny (smrt císařovny Sissi, Sarajevský atentát atd.).¹³

Více než polovina knihy je věnována velmi detailnímu popisu vývoje první světové války. Situace ve škole je absolutně upozaděna a dočteme se zde o ní pouze velice okrajově.¹⁴

Za první republiky se dozvídáme o společně konaných oslavách například konec školního roku byl slaven v společně dětmi, i dospělými. Konal se slavnostní průvod s ozdobeným vozem a kapelou na místní zřícenině hradu Lichnice. Tam se po zbytek dne konaly různé soutěže, závody a byly dětem rozdávány preclíky a pivo. Také se zde prosazuje organizace červený kříž, kam vstoupilo mnoho žáků.¹⁵

Za druhé světové války je dění ve škole omezeno pouze na strohé poznámky, na úkor popisování válečného dění na všech frontách. Škola byla v roce 1944/1945 zabrána Němci a přebudována na ozdravovnu, byli zde umístěni ranění a nemocní vojáci. Po jejich odchodu 8. března se začalo s úklidem a snahou dát vše do původního stavu, ale 21. března přišel rozkaz zabrat školu pro německé uprchlíky, ti zde zůstali do 16. května. Stav učeben po jejich odchodu byl velmi špatný. I to byl důvod, proč se roku 1946 omezila závratecká škola na dočasně jednotřídní. Avšak ve skutečnosti zůstala oficiálně jednotřídní až do svého zrušení v roce 1960. O tomto zrušení se však ze školních pramenů nedozvíme. Zaznamenány jsou dokonce drobné opravy školy v červnu 1960.¹⁶

Pravděpodobně tak učitel, který kroniku zapisoval a v Závratci vyučoval, Ladislav Fiegler, neměl o plánu ponechat pouze školu v Třemošnici informace. A tak se stalo, že mnohem mladší škola v Třemošnici, přestože to dlouho vypadalo, že jí nikdy nebude povolena existence, spolkla školu závrateckou, díky přílivu dělníků do továren a tím se zvyšujícímu poměru dětí mezi Třemošnicí a Závratcem.

---

¹³ Soka Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Pamětní kniha, 1889 – 1949, s. 1 - 61

¹⁴ Tamtéž, s. 61 - 112

¹⁵ Soka Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Pamětní kniha, 1949 -1960

¹⁶ ŠULCOVÁ, R. Střípky z dějin zrušených škol v okrese Chrudim: Závratec. 2005 s. 11

Závěr

Zpracovávat toto téma bylo velice zajímavé, jelikož jsem místní a o mnohých předcích svých známých jsem se mohla v kronikách a pamětních knihách dozvědět. Pramenů k této látce je myslím dostatek, avšak žádná publikace. Jediné co se týká, alespoň částečně tohoto tématu jsou dva články z Vlastivědných listů, přičemž Mgr. Radka Šulcová se zabývá pouze Závrateckou školou a to hlavně spory o rozšíření či expozituru, zmiňuje v tabulce postupně učitele, kteří se ve škole vystřídali, pokud to lze zjistit tak uvedla, odkud do Závratce přišli a kam poté směřovali, ale u této tabulky není uvedený pramen, ze kterého čerpala. Také se zabývá opravami školy. Pracuje v článku s informacemi, které jsem já vyčetla ze zasedání obecního zastupitelstva, ale ona tyto zápisy také nemá uvedeny v pramenech. Také jsem nedohledala, odkud čerpala informace o historii školy v Závratci před rokem 1873. Jiří Labuť se naproti tomu zabývá pouze školou v Třemošnici a prameny nemá uvedeny žádné, ale je pravděpodobné že vývoj školy po válce sám zažil a vše si pamatuje. Celkově je ale jistě velmi poučné zabývat se dějinami nějakého objektu v místě bydliště, jelikož je možné odkrýt mnoho souvislostí a faktů, které někdy ani sami obyvatelé toho konkrétního města či vesnice neznají, přestože mohou být starousedlíky.

1. SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Kronika školní při obecné škole v Závratci, 1873 – 1878, inv. č. 2
2. SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Pamětní kniha 1849 – 1888, inv. č. 1
3. SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Pamětní kniha, 1889 – 1949
4. SokA Chrudim: Fond Národní škola Závratec, Pamětní kniha, 1949 – 1960
7. SokA Chrudim: Fond Archiv obce Závratec, kniha č. 1, inv. č. 1 - z let 1874 – 1905
6. LABUŤ, Jiří. Z dobových zápisů o osadách Lichtenburského panství (8): Lichnické panství a vzdělávání. *Chrudimské vlastivědné listy*. 2004, roč. 13, č. 4.
5. ŠULCOVÁ, Radka. Střípky z dějin zrušených škol v okrese Chrudim: Závratec. *Chrudimské vlastivědné listy*. 2005, roč. 14, č. 2.